

ՀՏԴ 581.9

Բուսաբանություն

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՖԼՈՐԱՅԻ ԴԱՇՏԱՎԼՈՒԿԱԶԳԻՆԵՐԸ / POACEAE/, ՏԱՐԱԾՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Կարինե ԲԱԼԱՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ դաշտավտակազգիներ, հողմախոտ, այծակն, ցորեն, ցորենուկ, դաշտավտակ, եղևգ, շյուղախոտ, փնտրախոտ, մարգարտախոտ:

Ключевые слова: злаки, метлица, эгилопс, пшеница, костер, мятлик, тростник, овсяница, перловник, ковыль.

Keywords: Poaceae, Apera, Aegilops, Triticum, Bromus, Festuca, Poa, Phragmites, Stipa, Melica.

К. Балаян

Злаки флоры Нагорно-Карабахской республики, распространение и значение

В работе представлено видовое разнообразие, распространенность и значение семейства злаковых /Poaceae/ на территории Нагорно - Карабахской Республики. В результате наших изучений и полевых исследований, выявлены 22 рода и 40 видов злаков / Poaceae /. Широко распространенными видами являются *Dactylis glomerata* L., *Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv., *Aegilops cylindrica* Host, *Avena persica* Steud., *Bromus arvensis* L., *B. briziformis* Fisch., *Elymus caucasicus* Tzvelev, *Festuca pratensis* Huds., *Hordeum bulbosum* L., *Melica taurica* K. Koch, *Phleum pratense* L., *Poa alpina* L., *P. pratensis* L., *Stipa arabica* Trin. & Rupr., *S. lessingiana* Trin., *Vulpia persica* Boiss..

K. Balayan

Poaceae of Flora of the Nagorno-Karabakh Republic, Distribution and Value

The paper presents the diversity, abundance, and importance of the families of cereals on the territory of Nagorno-Karabakh. As a result of our studies and field surveys 22 genus and 40 species of cereals /Poaceae/ are identified. The most widespread species are *Dactylis glomerata* L., *Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv., *Aegilops cylindrica* Host, *Avena persica* Steud., *Bromus arvensis* L., *B. briziformis* Fisch., *Elymus caucasicus* Tzvelev, *Festuca pratensis* Huds., *Hordeum bulbosum* L., *Melica taurica* K. Koch, *Phleum pratense* L., *Poa alpina* L., *P. pratensis* L., *Stipa arabica* Trin. & Rupr., *S. lessingiana* Trin., *Vulpia persica* Boiss..

Աշխատանքում ներկայացվում է դաշտավտակազգիների /Poaceae/ ընտանիքի տնտեսական բազմազանությունը, տարածվածությունը և նշանակությունը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում: Մեր ուսումնասիրությունների և դաշտային հետազոտությունների արդյունքում բացահայտվել է 22 ցեղ, 40 տնտեսական: Լայնորեն տարածված տնտեսակներից են. *Dactylis glomerata* L., *Agropyron pectinatum* (M. Bieb.) P. Beauv., *Aegilops cylindrica* Host, *Avena persica* Steud., *Bromus arvensis* L., *B. briziformis* Fisch., *Elymus caucasicus* Tzvelev, *Festuca pratensis* Huds., *Hordeum bulbosum* L., *Melica taurica* K. Koch, *Phleum pratense* L., *Poa alpina* L., *P. pratensis* L., *Stipa arabica* Trin. & Rupr., *S. lessingiana* Trin., *Vulpia persica* Boiss..

ԼՂՀ ֆլորան առ այսօր լայն ուսումնասիրությունների անհրաժեշտություն ունի, հետևաբար բացակայում են ընդհանրացված տեղեկություններ վայրի աճող հազազգիների տնտեսական կազմի, տարածվածության վերաբերյալ ու արդի պայմաններում այն ենթակա է համակողմանի գիտական հետազոտությունների:

Սույն աշխատանքի նպատակն է ներկայացնել դաշտավտակազգիների ընտանիքի տնտեսական բազմազանությունը և տարածվածությունը ԼՂՀ - ում: Նշված ընտանիքի ցեղային և տնտեսական կազմի վերլուծության համար հիմք են հանդիսացել բուսասանմուշների անձնական հավաքները, որոնք հանձնվել են ՀՀ ԳԱԱ Բուսաբանության ինստիտուտի բարձրակարգ բույսերի կարգաբանության բաժնի հերբարիումային ֆոնդ, ինչպես նաև գրական աղբյուրները [2, 4,5]:

Ուսումնասիրությունները կատարվել են երթուղային /երթուղիներ ԼՂՀ տարբեր շրջաններ/, գիտական գույքագրման, հերբարիումային նյութի հավաքման, որոշման, քարտեզագրման մեթոդներով:

Աշխատանքում ամփոփվում են 2008 – 2015 թվականների ընթացքում մեր կողմից իրականացված ուսումնասիրությունների և գիտական հետազոտությունների արդյունքները:

Դաշտային հետազոտությունների արդյունքում ԼՂՀ – ում բացահայտվել է դաշտավուկազգիների ընտանիքին պատկանող 22 ցեղ /տղյուսակ 1/:

Սղյուսակ 1

ԼՂՀ ֆլորայի դաշտավուկազգիների / Poaceae / ընտանիքի ցեղային կազմը

N	Ցեղի լատիներեն անվանումը	Ցեղի հայերեն անվանումը
1.	<i>Aegilops</i>	Այծակն
2.	<i>Agropyron</i>	Սեզ, չայիր սողացող
3.	<i>Agrostis</i>	Ագրխտտուկ
4.	<i>Alopecurus</i>	Աղվեսագի
5.	<i>Anisantha</i>	Անհավասարածաղիկ
6.	<i>Apera</i>	Հողմախտ
7.	<i>Avena</i>	Վարսակ
8.	<i>Bromus</i>	Յորնուկ
9.	<i>Cleistogenes</i>	Կլեյստոգենեզ
10.	<i>Dactylis</i>	Ոգնախտ
11.	<i>Elymus</i>	Տփիկխտ
12.	<i>Festuca</i>	Շյուղախտ
13.	<i>Hordeum</i>	Գարի վայրի
14.	<i>Lolium</i>	Որոմ
15.	<i>Melica</i>	Մարգարտախտ
16.	<i>Phleum</i>	Սիզախտ
17.	<i>Phragmites</i>	Եղեզ
18.	<i>Poa</i>	Դաշտավուկ
19.	<i>Secale</i>	Աշորա
20.	<i>Setaria</i>	Խոզանուկ
21.	<i>Stipa</i>	Փնտրախտ
22.	<i>Triticum</i>	Յորեն վայրի, միահատ

Դաշտավուկազգիները տարածված են ցածրադիր գոտուց սկսած մինչև բարձր լեռնային գոտին ներառյալ: Աճում են կիսաանապատներում, տափաստաններում, անտառներում, անտառեզրերին, զետափերին, գերխոնավ վայրերում, չոր, քարքարոտ լեռնալանջերին, մարգագետիններում: Կիսաանապատային բուսականության կազմում զգալի տոկոս են կազմում էֆեմներ, ճիւղ առաջացնող դաշտավուկազգիները (ցորնուկ, այծակն, դաշտավուկ և այլն):

Տափաստանային բուսականությունը հանդիպում է ինչպես համեմատաբար խոնավ (հյուսիսային), այնպես էլ չորային (հարավային) շրջաններում: Փնտրախտի հետ տափաստաններում հանդիպում են շյուղախտը, սեզը, դաշտավուկը և բազմաթիվ երկշաքիլավոր բույսեր[1]:

ԼՂՀ–ում առանձնացվում են շյուղախտային, փնտրախտային, սեզային, տարախտային, դաշտավուկային ու դաշտավուկտարախտային տափաստանները:

9.	<i>Agropyron pectinatum P. Beauv.</i>	տափ.	29.	<i>Melica taurica K. Koch</i>	տափ.
10.	<i>Agrostis capillaris L.</i>	քար.	30.	<i>Phleum pratense L.</i>	մարգ.
11.	<i>Agrostis gigantea Roth</i>	քար.	31.	<i>Phragmites australis Trin.</i>	խտ.
12.	<i>Agrostis planifolia K. Koch</i>	մարգ.	32.	<i>Poa alpina L.</i>	մարգ.
13.	<i>Alopecurus aequalis Sobol.</i>	խտ.	33.	<i>Poa annua L.</i>	խժլ.
14.	<i>Alopecurus armenus Grossh.</i>	չքթ.	34.	<i>Poa pratensis L.</i>	մարգ.
15.	<i>Anisantha tectorum (L.) Nevski</i>	կիս.	35.	<i>Secale vavilovii Grossh.</i>	ճան.
16.	<i>Apera intermedia Hack.</i>	չքթ.	36.	<i>Stipa arabica Trin. & Rupr.</i>	չքթ.
17.	<i>Apera spica-venti (L.) P. Beauv.</i>	անտ.	37.	<i>Stipa lessingiana Trin.</i>	ֆրիգ.
18.	<i>Avena barbata Pott ex Link</i>	չքթ.	38.	<i>Triticum boeoticum Boiss.</i>	չքթ.
19.	<i>Avena persica Steud.</i>	չքթ.	39.	<i>Triticum urartu Thum.</i>	չքթ.
20.	<i>Bromus arvensis L.</i>	խժլ.	40.	<i>Vulpia persica Boiss.</i>	չքթ.

Մանրություն / հապավումներ / – կիս.- կիսասանապատներ, ֆրիգ. – ֆրիգանա, տափ. – տափաստաններ, անտ.- անտառներ, չքթ. – չոր, քարքարոտ թերություններ, քար. – քարացրոններ, մարգ. – մարգագետիններ, խժլ – խտածածկ լանջեր, խտ – խոնավ տարածքներ, ճան. – ճանապարհեզերներ:

ԼՂՀ – ում տարածված դաշտավուկագգիներն ունեն տնտեսական մեծ նշանակություն, քանի որ ընդգրկում են մշակովի ու վայրի աճող մի շարք արժեքավոր բուսատեսակներ, ինչպես նաև մեծ տոկոս են կազմում բնական խոտհարքների, մարգագետինների և կերային խոտերի տնտեսային կազմում:

Ունենալով մեծ գենետիկական և սելեկցիոն նշանակություն, այժմևի բոլոր տնտեսները ներկայացնում են տնտեսական և գործնական հետաքրքրություն: Այժմևի և մշակովի գործնաների համատեղ աճման շրջաններում այժմ ևս դիտվում է հիբրիդների սպոնտան առաջացում, որոնցից շատերն ունեն ոչ միայն տնտեսական, այլև կիրառական նշանակություն: Մեծ հրատապություն ունի նաև հարուստ և արժեքավոր գենոֆոնդի պահպանման խնդիրը [3]:

Գրականություն

1. Գասպարյան Ա. Ա. – Կենսաաշխարհագրություն, Երևան, 2009, էջ 267 - 268:
2. Գուլյան Ա.Ա., Բալայան Կ. Վ. - Բուսանունների հայերեն, լատիներեն, ռուսերեն բառարան, Երևան, 2013, էջ 69 -75:
3. Ղանդիլյան Պ. Ա. – Յորենը և նրա վայրի ազգակիցները Հայաստանում, Երևան, 2002, էջ 6 – 9:
4. Гроссгейм А.А. – Флора Кавказа, 1 том, 1962, стр. 242.
5. Тахтаджян А. Л. – Жизнь растений, 6 том, 1982, стр. 341.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Կարինե Բալայան - կ.գ.թ., ԱրՊՀ կենսաբանության ամբիոն
E – mail: balayan-karine@mail.ru

Հոդվածը տպագրության է երաշխավորել խմբագրական կոլեկիայի անդամ, կ.գ.դ., Ա. Ա.Ղուլյանը: